

ETT PROGRAM FÖR STOCKHOLM

ULF KRISTERSSON

På samma sätt som en del slogs för marknadsekonomi och mot löntagarfonder på 70-talet fanns det människor som på 50-talet inte trodde att Stockholms framtid låg i att radera ut Stockholms historia.

Vi ska inte döma men vad kan vi lära?

När jag och min hustru Birgitta lyckligt berättade för min 90-åriga farmor i Malmö, att vi äntligen hade fått tag på en egen lägenhet, såg hon mycket skeptiskt på oss. Lägenheten var i andra hand och visserligen bara 44 kvadratmeter stor, men ändå: En liten, fin vindsvåning i Gamla stan. Det kunde ju inte bli bättre. Men farmor såg förskräckt ut. "Men kära barn," sade hon. "I Gamla stan – fick ni inget bättre? Där luktar det ju illa!"

Farmor hade inte varit i Stockholm sedan 1928, då hon under ett år arbetade i en familj på Östermalm. Och på 20-talet var kanske inte en liten lägenhet på vinden i Gamla stan så

ULF KRISTERSSON är riksdagsman för moderaterna i Stockholms stad och ingår i Svensk Tidskrifts redaktion. Han var också sekreterare i det moderata programarbetet Land för hoppfulla och leder nu programarbetet för moderaterna i Stockholm i stadshus, landsting och riksdag.

mycket att längta efter. Men hon kom till Stockholm mitt i en händelserik tid. Mycket gammalt, dåligt och fattigt fick maka på sig för det moderna Stockholm som började tränga fram på allvar. Stans moderna historia började någon gång efter 1850. Järnvägsnätet byggdes ut under 1850- och 60-talen och gjorde Stockholm till en tillgänglig metropol. Stockholm påbörjade sin resa från en av Europas absolut fattigaste och smutsigaste huvudstäder, på väg mot industrialisering och en dräglig tillvaro för mångdubbelt fler människor.

Då järnväg, nu fiberoptik

Många av de villkor som var viktiga för Stockholms fantastiska utveckling strax före sekelskiftet, kan vi känna igen från framgångsrika delar av världen idag. Det handlade om nya möjligheter för mänsklig och kommersiell kommunikation. Då järnväg, nu fiberoptik. Det handlade om den tidens globalisering. Utlandskontak-

terna tog fart och därmed exportindustrin. Och det handlade om intellektuell frigörelse. Innovationsklimatet för företagsamma människor ansågs vara bättre i det fördomsfria Stockholm, där mer var tillåtet och accepterat. I Stockholm fanns kulturell variation, det vill säga tidens alla farliga och förföriska nymodigheter. Begreppet "Stockholms-äktenskap" antyder skillnaden mellan staden och landsorten.

I Stockholm fanns också tillgång till några av rikets främsta utbildningsinstitutioner, och allt fler kunde skicka sina barn till mer avancerad utbildning. Förkovran var en av tidens främsta dygder. Tiotusentals familjer arbetade hårt för att barnen skulle få det bättre än sina föräldrar.

Senare delen av förra seklet var också starten för den svenska internationella storföretagsamheten, fast ingen naturligtvis kunde veta det då: 1876 startade en Lars-Magnus Ericsson sin mekaniska verkstad på Drottninggatan 15. 1887 invigde han

världens största telefonstation – i Stockholm. När vi 110 år senare går omkring på Stureplan i Stockholm och hör att det ringer en Ericsson-telefon i varje ficka, är det alltså egentligen bara en modern teknisk tillämpning av historien. Ericsson fick sällskap av Bolinders, Atlas och Gustaf de Laval för att bara nämna några. Det här var företag som bokstavligt talat gjorde Sverige rikt. Fortfarande bygger vi stora delar av vårt välstånd på företagsamhet som är 100 år gammal.

Goda skäl för sociala reformer

Det är naturligtvis trots alla historieböcker svårt att idag sätta sig in i livet före sekelskiftet. Att det fanns goda skäl för sociala reformer och stort utrymme för intelligenta sociala reformatorer är uppenbart. Många människor hade det riktigt dåligt i storstaden. Med stigande produktion och med demokratis genombrott fanns det plötsligt resurser att använda. Medan fabriken intog stan och gjorde stockholmarna rikare, och den medicinska tekniken gjorde dem friskare, ville de sociala reformförepråkarna göra stan hälsosammare, hemmen renare och människorna mer insiktsfulla. Välvilja, välgörenhet och tidens patriarkala samhällssyn uppfattades säkert av många som närgånget, av andra som nödvändigt.

Redan under seklets första decennier börjar viljan till rent och snyggt övergå i den sociala ingenjörskonst som väl har blivit mest känd genom makarna Myrdals bok *Kris i befolk-*

ningsfrågan. En av Myrdals många klassiker är ju den om barnuppföstran:

”Spädbarnsvården är ju den arbetsammaste, opersonligaste och tekniskt mest fordrande, varför den saken väl lämpar sig att överlämnas till expertis... Spädbarnen sova i salar om 4-6, men uppdelat i isoleringsboxar av glas för varje barn. Kvinnor med verklig håg och fallenhet för barnfostran borde i samhällets intresse särskilt utbildas och sedan exploateras för eftersyn av 8-10 barn.”

Sverige plågas sedan en tid tillbaka av den debatt som Maciej Zaremba har startat om steriliseringsfrågan. Ur en vetenskapstro som satte sig över humanism och människovärde hämtades det tankegods som ledde till att tiotusentals människor stympades för statens bästa. Detta trauma säger oss något viktigt om Sverige som ett av världens mest planlagda och rationalistiska fria samhällen.

Även här går den sociala ingenjörskonsten hand i hand med viljan till det perfekta samhället; att rensa bort det mänskligt udda. Vid en omläsning av *Kris i befolkningsfrågans* kapitel om steriliseringen är det slående att makarna Myrdal bekymrar sig över att ingreppen inte kommer att bli många nog.

”Hur långtgående verkningar på befolkningsstockens egenskaper denna lag kommer att få, är givetvis svårt att förutspå. Det beror ju först och främst på hur strängt den tillämpas, det vill säga hur ofta steriliseringsmöjligheten tillvaratas. Ett önskemål

både från socialpedagogisk och arvsbiologisk synpunkt är därför till en början en så sträng lagtillämpning som möjligt.

I de fall där rättskapacitet icke kan förnekas, trots att eljest förutsättningar för sterilisering äro för handen, bör läkare och sociala myndigheter vara verksamma för att förmå vederbörande att frivilligt underkasta sig sterilisering. Visar sig denna påtryckning i alltför många fall ineffektiv, så bör en skärpning av steriliseringslagen övervägas, innebärande rätt för samhällets organ att också emot deras vilja sterilisera även rättskapabla.”

Ur en sund och medmänsklig vilja att utrota fattigdom, elände, spädbarnsdöd och djupt omänskliga miljöer, föddes den superrationalistiska tron att det mänskliga livet – och hela samhället – kunde och borde läggas till rätta.

Ständigt moderniseringsbehov

Denna mycket handgripliga ingenjörstro går igen på fler områden. Det fanns utan tvekan i början av seklet många kvarter i Stockholm som var både omoderna, opraktiska och farliga. Gator som var oframkomliga, hus som var otjänliga och kvarter som ingen normal människa vågade vara i. Behovet av modernisering av en stad är ju egentligen ständig. I Stockholm behövdes både ljus och luft! Frågan är om det inte behövdes historia, förankring och trygghet också?

Från ljus och luft, till rivningen av halva Norrmalm är det ett långt steg.

Gamla stan må, som farmor sa, ha luktat illa. Men därifrån till de misslyckade försöken att riva även det svenska 1600-talet är steget också rätt långt. Stockholms utveckling från efterkrigstiden, via cityregleringen och in i miljonprogrammet, präglas av en politisk övertro som närmar sig vanskinnets gräns.

Regleringen av Norrmalm blev det riktigt stora politiska projektet. Det startade på allvar 1951. Den extrema expropriationslagen som gjorde massrivningarna möjliga och lagliga kom 1953. Stockholm började successivt se ut mer och mer som en bombad stad. Först i början av 1960-talet stod det klart för många vad som var på väg att hända.

Dött och omöjligt att leva i

I Klara och Jacob fanns på den tiden 600 fastigheter. 355 av dem revs. Bland de nybyggda finns praktiskt taget inte en enda bostadsfastighet. In till Klara var det meningen att de statliga förvaltningarna skulle flytta, liksom bankerna och alla de stora företagens huvudkontor. Så skulle ett riktigt city se ut. Jag antar att det är vackert på flygfotografier. Ut försvann tidningar, privatteatrar, biografier och samtliga frikyrkor utom en.

Impulserna till cityregleringen kom inte från svensk tradition eller från andra storstäder med liknande historia. Symptomatiskt hämtades inspirationen från Rotterdam som bombades sönder och samman i maj 1940. Gamla Klara var nog risigt och svårt att leva i. Nya Klara är dött och

omöjligt att leva i.

Det är lätt att vara efterklok och bli orättvis mot dem som då trodde sig ha sett framtiden i naken betong, synliga bilar och osynliga människor. Och vi ska inte döma, men kanske kan vi lära?

”Ur en sund och medmänsklig vilja att utrota fattigdom, elände, spädbarnsdöd och djupt omänskliga miljöer, föddes den super-rationalistiska tron att det mänskliga livet – och hela samhället – kunde och borde läggas till rätta.”

Alla tyckte nämligen inte lika. Det fanns redan då några som inte följde med strömmen. På samma vis som en del slogs för marknadsekonomi och mot löntagarfonder på 70-talet, fanns det människor som på 50-talet inte trodde att Stockholms framtid låg i att radera Stockholms historia.

En av de oppositionella finns inte längre bland oss. I ett samtal 1992 med SvD:s Håkan Hagwall påpekade Gösta Bohman:

”Omstöpningen av Stockholms stadskärna hade ett destruktivt egenvärde för de ansvariga. Det gamla skulle bort, man ville bygga ett monument över den nya tiden och över

sig själv. På detta sätt förstördes ett kulturarv. Stockholm är en unik huvudstad. Inga andra har själva skövat sin stad som vi.”

Det här var en av de få riktigt viktiga politiska strider som Gösta Bohman förlorade. Han blev för de flesta svenskar mer känd för helt andra saker, men för många stockholmare stod han mitt i rivningsraseriet för sans och förnuft. Han var verkligen ingen reaktionär som var emot modernisering. Men han misstrodde de politiska superprojekten. Han var för bilar, men bidrog ändå till att stoppa planerna på att bygga 20 stycken parkeringshuset Elefanten, bara på Norrmalm.

Gösta Bohman var Handelskammarens man i staden, och trodde på ett näringsliv som byggde på människor, inte ett som byggde på lömska överenskommelser mellan staten och kapitalet. Han slogs mot Hjalmar Mehr och Joakim Garpe.

Grävskopan Garpe

Garpe var borgarråd 1954–64 och han beklagar sig i det egna försvarstatlet *Farväl till Stadshuset* över den tidens besynnerliga folkliga motstånd. Hela Kungsholmen var emot planerna på en sexfilig motorled längs Norr Mälarstrand, påpekar han lika förvånat som irriterat och fortsätter:

”...stockholmshögern (som) förnyade angreppen mot Hjalmar Mehr och i två angrepp med stöd av kulturpersonligheter vädjade till stadsfullmäktige att stoppa cityskövlingen. Förgäves. Vi vann till sist.”

Det fanns alltså rätt goda skäl när både DN och SvD på nyhetsplats kallade Joakim Garpe för "Grävskopan". När DN träffade honom för bara 10 år sedan utbrast han:

"Hade jag fått bestämma själv, hade vi rivit betydligt mer av den oskarsianska bebyggelsen. Jag har alltsedan jag var liten grabb haft en ovilja mot Oscar II och därmed kåkarna som byggdes kring 1860 till 1910."

Då hade han redan sedan länge gjort sig känd på Östermalm för de finkänsliga formuleringarna om "gamla äckliga Strandvägen". De husen lyckades dock inte ens Grävskopan bli av med.

Avvägningar och kompromisser

En stad som Stockholm är ju en genuint gemensam angelägenhet. Få saker är så medborgerliga som rätten att vara med och påverka hur den gemensamma staden ska se ut. Får man inte vara med där, kommer man knappast att bry sig om hur resten av landet sköts. Alla inser att det krävs avvägningar och kompromisser. Ingen stad mår väl av att nostalgiskt bli konserverad som ett jätte-Skansen. Det är ju en ohyggligt prentiös tanke att just vi, här, nu skulle ha nått stadens abosluta och slutliga form. Men det är en sak att varje generation lägger sitt till den sunda utvecklingen av Stockholm. Och det är något helt annat att respektlöst riva, förstöra och bygga nytt utan att bry sig om hur sekler har skapat den stad vi ärvde.

Stadens utveckling måste vara en medborgerlig fråga, ingå i de medborgerliga samtalen. Vara öppna och säkert ofta ganska fräna. Men aldrig inlåsta i sammanträdesrum, reserverade för oss i den politiska branschen. En stad får inte hur mycket som helst vara en fråga för tillfälliga majoriteter eller personliga politiska vendettor.

Jag menar inte att de som skapade cityplanen 1962 eller 1967 i Stockholm var mindre kloka än vi. Men de var – liksom vi är – fångade av sina fördomar och upplevelser. Just därför ska man misstro gigantiska politiska experiment och just därför är det bra med enskilt och skyddat ägande.

Stockholm av idag är mer än andra städer i Sverige en blandning mellan fantastiska möjligheter och rätt stora problem. De allra flesta som bor här vill verkligen bo här. De har alltid bott här, eller är – som så många av oss – stolta invandrade lantisar. Stockholm som rikets metropol för företagsamma människor är vid sidan om stans utseende dess främsta tillgång.

Här finns ett koncentrat av det dynamiska och framgångsrika Sverige. Med alla de stora företag som vi ärvde från förra seklet, men framför allt massor av små företag i helt nya branscher. Ericsson i all ära, men de cyklande grabbarna och tjejerna på Gröna Budet, de Internetproducerande konsulterna och de flexibla personaluthyrarna på Team Work och Proffice säger numera egentligen mer om vart stan är på väg. En

mycket stor majoritet av människorna och ekonomin i Stockholm, handlar idag om att producera kvalificerade tjänster.

Och just därför finns här också rätt nya problem: Stockholm har en märkligt liten del av landets högre utbildning och ett kostnadsläge för framför allt boende som gör att ekonomin inte går ihop för många som skulle vilja bo här. I Stockholm bor en stor del av landets invandrare. Den allt mer extrema bostadssegregationen och den svenska njuggheten mot familjeföretagande märks just därför extra mycket här i Stockholm.

Stockholm är så vackert att hela Sverige vill komma hit och titta. Men samtidigt tycker allt fler att Stockholm de senaste åren har blivit en skitig och smutsig stad. I parker och på torg känns Stockholm allt mer som en stad på dekis.

Politiken alltmer impotent

Trafik och parkering är sedan länge ett stort problem i Stockholm. Det är fascinerande att trafikdebatten började med att alla talade om ett trafikproblem som måste lösas. Sedan värktes en stor och bred Dennisöverenskommelse fram, en färdigförhandlad kompromiss. Över en natt slutade stockholmarna att tala om det trafikproblem som borde lösas, och övergick till att tala om alla problem som fanns i lösningen. Politiken har på gott och ont blivit alltmer impotent i samhällsutvecklingen.

Otrygghet är för många en daglig del av livet i Stockholm. Att inte få

vård i tid, att inte kunna lita på att skolan där man bor är bra, eller att polisen i Stockholm kan klara av sådana brott man klarar av i New York City – det är otrygghet.

DN:s chefredaktör Hans Bergström påpekade nyligen i en artikel att

”...på centrala Manhattan känner man sig helt trygg, även kvällstid. Madison Avenue har återfått sin stil och charm efter år av förfall. Jag går lugnare genom Central Park i skymningen än jag skulle göra i Vasaparken i Stockholm”.

Stockholm kan inte vara en stad där man inte vågar åka T-bana på kvällen eller där vagnarna står stilla för att de är sönderslagna. Där man tvingas planera varje promenad för att slippa trakasserier, eller lägga bostadsrättsföreningens pengar på daglig klottersanering. Där cykelstölder och bilstölder, inbrott i bilar och inbrott i affärslokaler är så vanliga att de inte ens utreds. Bara för att Stockholm är öppet och tolerant ska man inte behöva vara rädd att barnen ska fastna i kanyler i lekparkerna. Den dag de flesta stockholmare slutar bry sig om

allt detta, och istället läser in sig bakom gallergrindar och i taxibilar – den dagen tar andra över stan.

”*Stockholm är alltså precis så fantastiskt som de som alltid har bott här alltid har vetat. Och precis så lockande som vi som har kommit hit trodde att den var. Men det saknas fungerande arenor för de medborgerliga samtalen i stan.*”

Stockholm är alltså precis så fantastiskt som de som alltid har bott här alltid har vetat. Och precis så lockande som vi som har kommit hit trodde att den var. Men det saknas fungerande arenor för de medborgerliga samtalen i stan. Stadsdelsnämnderna kan de flesta stockholmare nog både ha och mista. Den stora reform som på djupet skulle förbättra demokratin

i Stockholm och som egentligen tillkom av besparingsskäl, har tvärtom medfört ökade kostnader och intresserar få. Till de demokratiska informationsmöten som arrangerades på 24 olika ställen före reformen, kom det totalt 350 personer.

Vad Stockholm behöver just nu – vare sig vi vill lösa gemensamma problem i en stadsdel, i sjukvården, i stadens utseende eller i de statliga reglerna – är riktigt förtroendemannaskap. Stockholm behöver politiker som inte låtsas att de kan eller klarar allt. Som till och med skapar en smula förståelse för att allt inte går att åstadkomma nu och utan kostnad.

Stockholm behöver politiker som gör något ödmjukare men viktigare: Visar att de är värda förtroende. Att de tar ansvar, men inte ansvaret ifrån människor. Så gör man i en bra stad. Man utvecklar och förnyar. Man bevarar och skyddar. Stockholm är ett mål, inte ett medel för alla som är på väg någon annanstans. Eller som Stiftelsen Stolta stad stillsamt påpekar:

”En stad är inte till för att färdas genom. Den är till för att vistas i.”